

Suomen muuttohaukat vuonna 2006

Tuomo Ollila & Pertti Koskimies

Muuttohaukan pesimäkanta on elpynyt nopeasti 1980-luvulta alkaen. Maassamme pesii vähintään 250 paria, mikä vastanee noin kolmasosaa 1900-luvun alkupuolen kannasta. Levinneisyys on silti laajentunut kohti etelää hyvin hitaasti. Tarkastelemme muuttohaukan nykytilannetta ja lähitulevaisuutta.

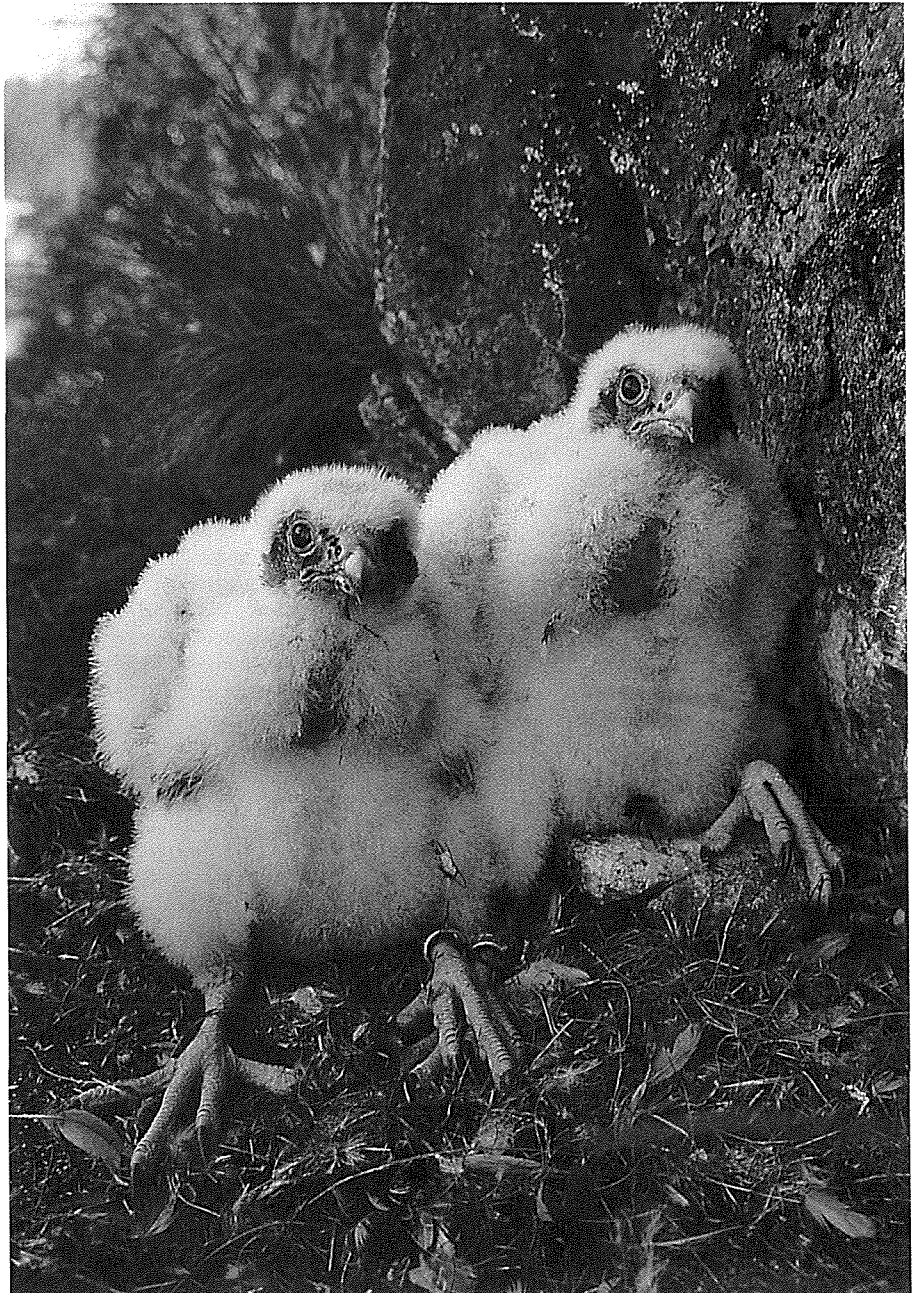
Seuranta-aineistot ja nykyiset menetelmät

Muuttohaukan esiintymistä ja ekologiaa ei ole Suomessa tarkemmin tutkittu ennen 1900-luvun puoliväliä. Tietomme lajista yli 50 vuoden takaa perustuvatkin pääosaksi käsikirjojen tietoihin (von Wright 1859, Hortling 1929, von Haartman ym. 1963–1972), jotka puolestaan nojasivat eri puolilla maata tehtyihin pitäjänlinnustoihin ja muihin alueellisiin selvityksiin (Palmgren 1972, ks. myös Hyytiä ym. 1983, Väisänen ym. 1998).

Muuttohaukan maailmanlaajuinen kannanromahdus 1950–1960-luvuilla herätti myös suomalaiset ornitologit selvittämään lajin aikaisempaa esiintymistä ja pesäpaikkojen autioitumista (Linkola 1959, Suominen 1967, Aro 1973). Pesäpaikkoja alettiin tarkastaa järjestelmällisesti 1970-luvun loppupuolella Maailman Luonnon Säätiön WWF:n tuella (Wikman 1983, 1990, 1993, 1995). Seuranta tehostui entisestään ja on kattanut käytännössä kaikki reviiirit 1900-luvun alkupuolelta, jolloin ympäristöministeriö velvoitti Metsähallituksen vastaamaan maastotyöstä ja valtakunnallisen muuttohaukkarekisterin ylläpidosta (Ollila 2006a, 2006b).

Pääosa pesäpaikoista tarkastetaan vain keran pesimäkauden aikana, tavallisimmin isojen pesäpoikasten aikaan 5.–20.7. Mikäli pesässä ei ole poikasia, tarkastaja tutkii lähiympäristöä etsiäkseen merkkejä mahdollisesti tuhoutuneesta pesinnästä tai ylipäänsä lintujen oleskelusta. Vapaaehtoiset rengastajat ja muut lintuharrastajat (24) tarkastavat pääosan pesäpaikoista, mutta Metsähallituksen oman henkilökunnan osuus maastotyöstä on viime vuosina jonkin verran kasvanut. Pesätarkastuksen yhteydessä yli 90 prosenttia poikasista rengastetaan.

Vapaaehtoiset harrastajat sekä enenevässä määrin Metsähallituksen henkilökunta etsi-

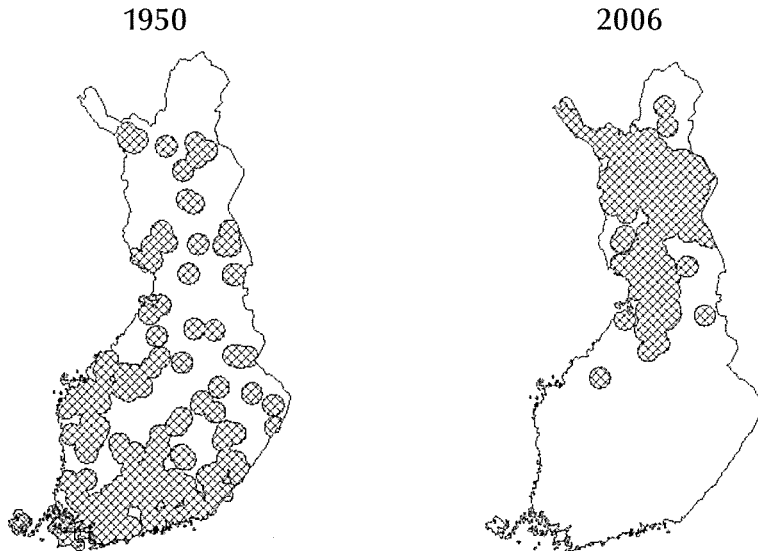

Muuttohaukan poikasia. Kuva: PERTTI KOSKIMIES.

vät uusia tai tuntemattomia reviiirejä ja pesiä sopivilta pesimäpaikoilta ja lajista kertyneiden satunnaishavaintojen perusteella pääasiassa kesä–heinäkuussa. Tarkastustiedot kootaan vuosittain metsähallituksessa ylläpidettävään valtakunnalliseen muuttohaukkarekisteriin.

Muuttohaukan levinneisyys

Muuttohaukka pesi 1990-luvun puoliväliin asti koko Suomessa. Levinneisyyskartan aukot Pohjois-Suomessa eivät todennäköisesti ole todellisia vaan johtuvat tietojen puutteellisuudesta (kuva 1). Muuttohaukat kato-

Kuva 1. Muuttohaukan levinneisyys vuonna 1950 (Linkola 1959) ja vuonna 2006 (vuosina 2002–2006 asutut reviirit).

Fig. 1. Breeding range of the Peregrine Falcon in 1950 (Linkola 1959) and 2006 (occupied territories in 2002–2006).

sivat yhtäkkisesti muutamaa yksittäistä paria lukuun ottamatta Etelä- ja Keski-Suomesta 1950-luvulla, ja maan eteläpuoliskon viimeisetkin pesivät parit olivat hävinneet 1970-luvun alkuun mennessä.

Sen jälkeen haukkoja pesi enää Lapissa ja Oulun läänin länsiosissa. Syynä kannan romahdukseen ja levinneisyyden äkilliseen supistumiseen olivat torjunta-aineet, ennen kaikkea 1940-luvulla käyttöön otettu DDT johdannaisineen (esim. Ratcliffe 1993). Ne rikastuivat petolintujen elimistössä, mikä johti pesintöiden epäonnistumiseen munankuorten ohennuttua neljänneksen sekä myös aikuisien yksilöiden kuolemiin.

Vaikka pesimäkanta on elpynyt 1970-luvun lopulta alkaen moninkertaiseksi myrkkujen käyttökieltojen ansiosta, uusia pareja on asetunut edelleenkin vain maan pohjoispuoliskoon: kaikki tunnetut reviirit ovat yhtä lukuun ottamatta Lapin ja Oulun lääneissä. Viime vuosilta on pesimäaikaisia havaintoja myös etelämpää, varsinkin Pohjanmaan vanhoilta haukkoosilta. Mahdollisesti nämä yksittäishavainnot enteilevät pesivien parien asettumista pikku hiljaa nykyistä etelämmäs.

Kannan koko

Enimmillään muuttohaukkoja on Suomessa saattanut pesiä noin 700 paria. Merikallion (1958) arvio 1 000 parista vaikuttaa todellista suuremmalta mm. Linkolan (1959, 1960, 1961, 1964, julkaisematon arkisto) kokoaman yksityiskohtaisen pesäpaikka-aineiston perusteella. Alhaisimmillaan muuttohaukkojen määrä oli 1970-luvun alussa, jolloin jäljellä oli ainoastaan 20–30 paria (Aro 1973, Wikman 1983).

Vuoden 2006 lopussa tunnettiin 298 selalaista reviiriä, jolla laji on ainakin yrittänyt pesiä vuoden 1970 jälkeen. Viimeisen viiden vuoden aikana näistä on ollut asuttuna 241 reviiriä. Kun otetaan huomioon sopivat mutta toistaiseksi tarkastamattomat pesimäympäristöt, haukkakannan tiheys vastaavilla alueilla ja muu tutkimustehokkuus, nykyiseksi pesimäkannaksemme voidaan perustellusti arvioida 250–270 paria (kuva 2).

Suomen muuttohaukkakanta kasvaa edelleen ripeästi, ja useita uusia reviirejä syntyy vuosittain erityisesti levinneisyyden ydinalueilla Pohjois-Suomessa

Pesäpaikat

Lähes kaikki Suomen muuttohaukat pesivät soilla. Tyypillinen pesäsuu on laaja ja vetinen aapasuo, jossa pesäpaikkana on suon laajin ja vaikeapääsyisin rimmikkoalue. Viime vuosina pareja on asettunut myös aiempaa pienemmille soille, mutta niilläkin on aina jonkin kokoinen rimmikkoalue, jolla pesä sijaitsee.

Kalliojyrkänkeillä tunnetaan 20 pesäpaikkaa, joista kolme sijaitsee Tunturi-Lapin eteläpuolella. Muuttohaukka ei rakenna varsinaista pesää vaan tyytyy raapimaan munille pienen syvennyksen yleensä heinäiselle tai sammaleiselle alustalle suolla tai kalliojyrkänkeen hyllyllä. Lisäksi joka vuosi löytyy 3–5 pesintää puissa, joko kalasääsken tai merikotkan rakentamissa pesissä. Yhden kerran pesintä on todettu myös vanhassa korpin risupesässä.

Lähimmillään parit ovat pesineet 4–5 km:n etäisyydellä toisistaan. Isoilla suoalueilla voi pesiä useampia pareja.

Pesimätulos

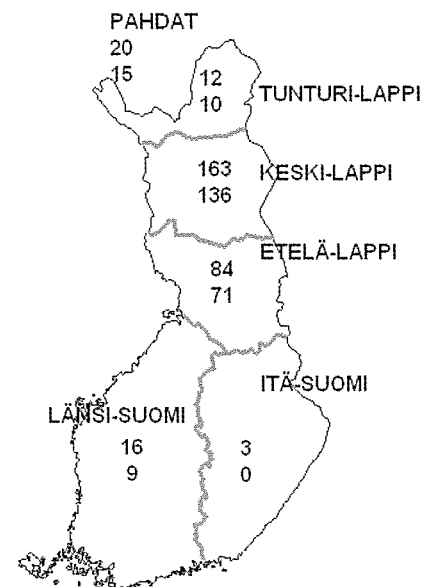
Muuttohaukan pesimätulos vaihtelee vuodesta toiseen lähinnä pesimäkauden alkuvaiheen säiden ja ravintotilanteen mukaan. Erityisesti kylmät ja sateiset alkukesät, jolloin saalistaminen on vaikeampaa, koska saalislintuja on usein tavallista niukemmin, ja ne pysyttelevät maassa ja kasvillisuuden kätöksissä normaalia enemmän, alentavat pesimätulosta (esim. Hamren & Hamren 2007).

Viimeisten kymmenen vuoden aikana (1997–2006) tarkastetuista reviireistä on ollut asuttuna keskimäärin 64 % (vuosittain 59–71 %, kuva 3). Pesintä on onnistunut keskimäärin 45 %:lla (33–54 %:lla) tarkastetuista reviireistä.

Isojen, todennäköisesti lentokykyisiksi kehittyneiden poikasten määrä onnistuneissa pesinnöissä oli vuosina 1997–2006 keskimäärin 2,31 (vuosittain 2,12–2,65, kuva 4). Poikasia asuttua reviiriä kohti oli samaan aikaan keskimäärin 1,62 (vuosittain 1,10–1,93).

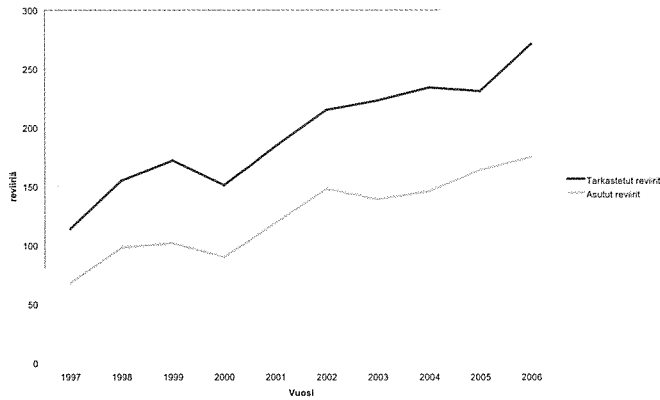
Uhkat

Muuttohaukka on luokiteltu Suomessa erittäin uhanalaiseksi (EN) lajiksi. Luonnonsuojeluasetuksessa se on määritelty erityistä suojelua vaativaksi lajiksi. Lisäksi muuttohaukka kuuluu EU:n lintudirektiivin I liitteen kiireellistä ja tehokasta suojelua edellyttäviin lajeihin.

Kuva 2. Kaikkien tunnettujen (ylempi) ja vuosien 2002–2006 aikana asuttujen reviirien (alempi) lukumäärät alueittain. Lapissa on eritelty pahoilla sijaitsevat pesät; lähes kaikki muut ovat maassa avosoilla.

Fig. 2. The regional number of Peregrine Falcon territories occupied since 1970 (above), and the number of territories occupied in 2002–2006 (below). In Lapland, pairs breeding on cliffs ("pahdat") to the left. Almost all other pairs nest on the ground in wet peatlands.

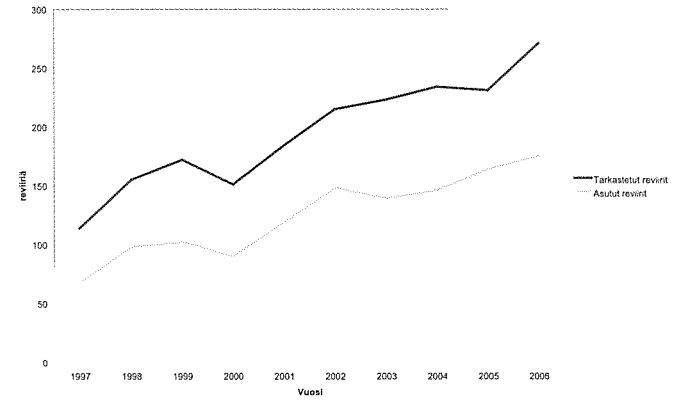
Kuva 3. Tarkastettujen ja muuttohaukan asuttamien reviirien lukumäärät vuosina 1997–2006.

Fig. 3. The number of controlled (black) and occupied (grey) Peregrine Falcon territories in 1997–2006.

Muuttohaukkaa on aiemmin vainottu muiden petolintujen tapaan riistansuojelun nojalla, mutta vainolla ei todennäköisesti ole ollut suurta merkitystä kannan koolle verrattuna myrkkyyhin. Ainakin Britanniassa pesimätön kannan osa, joka ei saa vallattua kunnollisia pesimäpaikkoja, on ollut niin suuri, että ammutun emon tilalle on päivien tai viikkojen kuluessa siirtynyt uusi yksilö. Yksittäisiä pesäpaikkoja on kuitenkin voinut autioitua Suomessa vainon takia, eikä vaino missään tapauksessa ole merkityksetön petolintukannalle, jonka elinympäristöt tai muut elinolot ovat heikentyneet huomattavasti. Muuttohaukakannan romahdus Suomessa ja muualla aiheutui joka tapauksessa ympäristömyrkyistä.

Nykyisin merkittävin este levinneisyysalueen laajentumiselle etelään on aikaisempien pesimäympäristöjen tuhoutuminen. Huomattava osa Etelä-Suomen entisistä pesimäsoista on tuhoutunut ojitusten takia, ja monet 1900-luvun alkupuolella asutut kalliojyrkänteet ovat muuttuneet sopimattomiksi tai rauhottomiksi asutuksen leviämisen ja muun rakentamisen sekä retkeilyn ja erilaisen häirinnän takia. Myös huuhekajakannan kasvu 1900-luvun jälkipuoliskolla estänee muuttohaukkoja palaamasta monille entisille pesimäkallioille. Turvetuotanto on tuhonnut ja uhkaa edelleenkin tuhota monia haukkoita niin Pohjois- kuin Etelä-Suomessakin.

Ympäristömyrkyt ovat edelleen uhka muuttohaukalle, vaikka monien 1900-luvun

Kuva 4. Isojen poikasten lukumäärä onnistunutta pesintää ja asuttua reviiriä kohti.

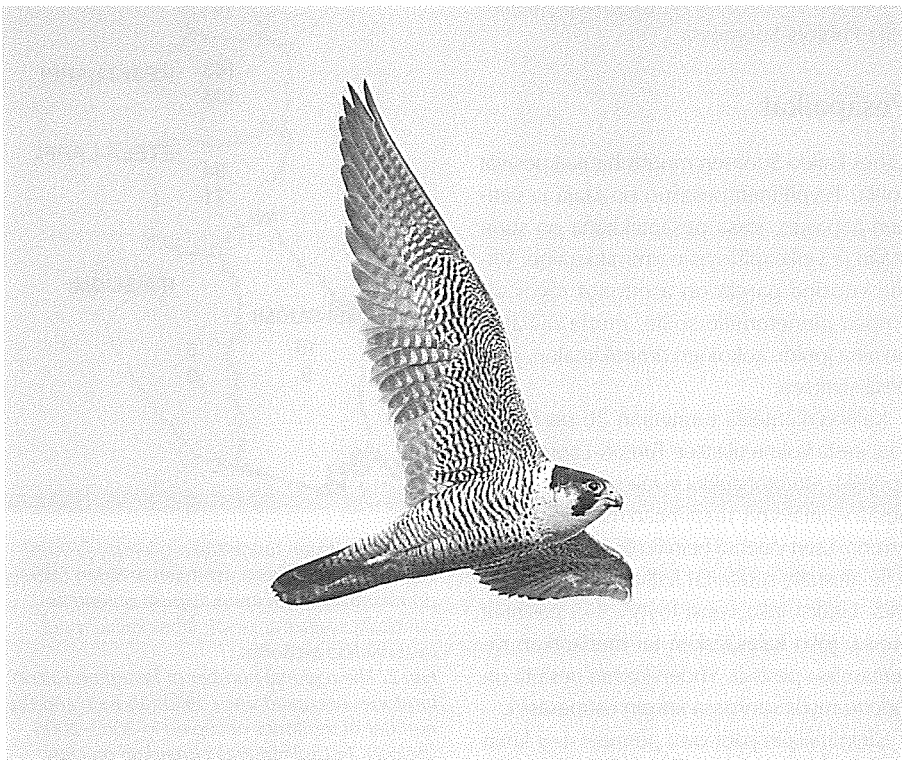
Fig. 4. The mean number of big nestlings of the Peregrine Falcon per successful nesting (black) and occupied territory (grey).

loppupuolella haitallisiksi osoittautuneiden yhdisteiden (esim. DDT ja sen johdannaiset) käyttö on vähentynyt. Tilalle on tullut uusia. Ruotsin muuttohaukoista on todettu jäämiä palonestoaineista, ja haukkojen munankuoret ovat edelleen DDT:n johdannaisen vaikutuksesta 5–8 % ohuempia kuin 1940-luvulla (alimmillaan 1950–1960-luvulla ne olivat 20–25 % ohuempia, Lindberg 2006). Luontoon pääsee yhä kasvava joukko synteettisiä kemikaaleja, joiden vaikutuksia ja ennen kaikkea yhteisvaikutuksia muiden kemikaalien kanssa ei tunneta. Muuttohaukka on esimerkiksi maakotkaa ja tunturihaukkaa alttiimpi petolintu ympäristömyrkyjen haitallisille vaikutuksille, koska se muuttaa Länsi-Eurooppaan ja Luoteis-Afrikkaan asti ja kerää elimistöönsä kemikaaleja laajemmalta alueelta kuin paikalliset lajit.

Muuttohaukan tulevaisuus

Suomen lailla muuttohaukan kanta on elpynyt nopeasti 1970-luvulta lähtien kaikkialla maailmassa ympäristömyrkyjen käyttökieltojen, tarhassa kasvatettujen haukkojen siirtoistutusten ja muiden tehokkaiden suojelutoimien ansiosta (Cade ym. 1988, Gensbøl & Koskimies 1995, White ym. 2002, Cade & Burnham 2003). Pesäpaikkojen suojeleminen ja vartiointi, munankeruun loppuminen ja yleinen asennemuutos suopeaksi petolinnuille ovat edistäneet muuttohaukan paluuta.

Esimerkiksi Iso-Britanniassa kanta oli jo 1990-luvun alussa kasvanut 1,5-kertaiseksi 1940-lukuun verrattuna (Ratcliffe 1993, Crick & Ratcliffe 1995). Ravintotilanne oli parantunut mm. kyyhkynkasvatuksen yleistymisen myötä, ja niinpä Englannin järvi-seuduille on asettunut jopa 2,5-kertainen määrä haukkipareja verrattuna aikaan ennen myrkkycatastrofia. Monilla perinteisillä reviireillä asustaa nykyisin kaksi paria, osa

Muuttohaukka. Kuva: JARI PELTOMÄKI.

hyvin vaatimattomilla kallioilla ja jopa tasamaalla (Ratcliffe 2003). Mikäli ravintoa riittää, muuttohaukka kyyntyy asuttamaan Brittein saaret kokonaan. Toisaalta sopivat elinympäristöt on monilla seuduilla jo asuttu, ja parimäärät ovat kääntyneet huippuvuosista laskuun.

Muuttohaukka katosi kokonaan myrkkujen vuoksi Yhdysvaltain itäosista. Yli 7 000 tarhahaukan siirto luontoon on johtanut kuitenkin yli 200 parin koko ajan kasvavan kannan syntymään haukoista tyhjentyneelle alueelle (Cade & Burnham 2003). Suuri joukko uudisperejä pesii turvassa kaupunkien korkeissa rakennuksissa, joissa pesinnät onnistuvat hyvin – kaupunkiympäristön saalislinnuista haukoihin siirtyä todennäköisesti vähemmän haitallisia torjunta-aineita kuin maaseudun.

Muuttohaukan tulevaisuus maailmassa ei ole viime vuosikymmenten elpymisestä huolimatta turvattu. Esimerkiksi Britanniassa kyyhkynkasvattajat, riekonmetsästäjät ja muut riistanhoidon nimissä esiintyvät puhuvat voimakkaasti haukkoja vastaan (Ratcliffe 2003). Muuttohaukka oli katoamassa sukupuuttoon koko maailmanlaajuiselta levinneisyysalueeltaan, mutta luonnonsuojelijat pelastivat sen sitkeällä työllä. Vaikka muuttohaukka on osoittautunut selviytyjäksi, sitä voivat tulevaisuudessa uhata uudet vaarat, joiden torjuntaan tarvitaan yhtä sitkeää suojelutyötä kuin tähänkin asti.

Muuttohaukan kanta on elpynyt Suomessa ja Skandinaviassa hitaammin kuin muualla Euroopassa. Mahdolliseksi syyksi on esitetty pohjoisten haukkojen pitkää muuttomatkaa, jonka kuluessa ne keräävät elimistönsä Keski- ja Etelä-Euroopasta myrkkijäämiä (Tucker & Heath 1994, Ratcliffe 2003). Tämä ei selitä kuitenkaan sitä, miksi noilla alueilla ympäri vuoden asuvat haukat pärjäävät talvieväitä paremmin.

Suomen muuttohaukkojen ekologiassa ja esiintymisessä riittää tutkittavaa. Aiomme seuraavassa tilannekatsauksessa tarkastella paitsi kotimaista aineistoa tarkemmin myös vertailla tuloksiamme esimerkiksi kannan kasvusta, pesimätiheydestä ja poikastuotosta ulkomaisten tutkimusalueiden tuloksiin.

Joka tapauksessa muuttohaukan suojelu edellyttää jatkuvaa ja koko levinneisyysalueen kattavaa seuranta. Tässä palkitsevasa työssä jokainen lintuharrastaja voi olla avuksi. Jos olet kiinnostunut osallistumaan järjestelmälliseen seurantatyöhön, ota yhteyttä Tuomo Ollilaan.

Kiitokset

Kiitokset kaikille vapaaehtoisille rengastajille ja lintuharrastajille korvaamattomasta työstänne muuttohaukan seurannan ja suojelun hyväksi. Jotkut pesätarkastajat ovat olleet mukana muuttohaukan seurannassa yli 40 vuotta! Kiitokset myös kaikille niille luonnonsa liikkujille, jotka olette ilmoittaneet havaintonne haukkaseurannan käyttöön. Teidän havaintojenne avulla on löytynyt lukuisia uusia revierejä.

Kirjallisuus

- Aro, M. 1973: Suomen muuttohaukat v.1972. – Suomen Luonto 32: 50–59.
- Cade, T. J., Enderson, J. H., Thelander, C. G. & White, C. M. (toim.) 1988: Peregrine Falcon populations. Their management and recovery. – The Peregrine Fund, Boise.
- Cade, T. J. & Burnham, W. (toim.) 2003: Return of the Peregrine. A North American Saga of Tenacity and Teamwork. – The Peregrine Fund, Boise.
- Crick, H. Q. P. & Ratcliffe, D. 1995: The peregrine Falco peregrinus breeding population of the United Kingdom in 1991. – Bird Study 42: 1–19.
- Gensbøl, B. & Koskimies, P. 1995: Suomen ja Euroopan päiväpetolinnut. – WSOY, Porvoo.
- von Haartman, L., Hildén, O., Linkola, P., Suomalainen, P. & Tenovuori, R. 1963–1972: Pohjojan linnut värikuvin. – Otava, Helsinki.
- Hamrén, S. & Hamrén, M. 2007: Projekt Pilgrimsfalk. – Fåglar i Norrbotten 26: 10–11.
- Hortling, I. 1929: Ornitologisk handbok. – Helsinki.
- Hyytiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.): Suomen lintuatlas. – SLY:n Lintutieto, Helsinki.
- Lindberg, P. 2006: Projekt Pilgrimsfalk 2005. – Årsrapport Projekt Pilgrimsfalk (julkaisematon).
- Linkola, P. 1959: Jalohaukan kohtalo Suomessa. – Suomen Luonto 18: 3–19, 34–48.
- Linkola, P. 1960: Jalohaukka 1959. – Suomen Luonto 19: 20–23.
- Linkola, P. 1961: Jalohaukka 1960. – Suomen Luonto 20: 39–41.
- Linkola, P. 1964: Jalohaukka 1961–63. – Suomen Luonto 23: 5–11.
- Merikallio, E. 1958: Finnish birds. Their distribution and numbers. – Fauna Fennica V, Helsinki.
- Ollila, T. 2006a: Raportti maakotkan, merikotkan Oulun ja Lapin lääneissä, muuttohaukan ja tunturihaukan pesätarkastuksista vuonna 2006. – Metsähallitus (julkaisematon).
- Ollila, T. 2006b: The Peregrine Falcon (Falco peregrinus) in Finland. – Teoksessa: Koskimies, P. & Lapshin, N. V. (toim.): Status of raptor populations in eastern Fennoscandia. Proceedings of the Workshop, November 8–10, 2005, Kostomuksha, Russia, s. 117–119. Karelian Research Centre of the Russian Academy of Sciences & Finnish-Russian Working Group on Nature Conservation, Petroskoi.
- Palmgren, P. 1972: Perspektiv på den faunistiska utforskningen av Finland. – Memoranda Soc. Fauna Flora Fennica 11: 175–212.

- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus 2000. – Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki
- Ratcliffe, D. 1993: The Peregrine Falcon (2. p.). – T & AD Poyser, Lontoo.
- Ratcliffe, D. 2003: The Peregrine Falcon. – Teoksessa: Thompson, D. B. A., Redpath, S. M., Fielding, A. H., Marquiss, M. & Galbraith, C. A.: Birds of prey in a changing environment, s. 91–98. Scottish Natural Heritage, Edinburgh.
- Suominen, T. 1967: Lintujemme katoava aateli. – WSOY, Porvoo.
- Tucker, G. & Heath, M. 1994: Birds in Europe. Their conservation status. – BirdLife Conservation Series 3, Cambridge.
- Väisänen, R. A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. – Otava, Keuruu.
- White, C. M., Clum, N. J., Cade, T. J. & Hunt, W. G. 2002: The Peregrine Falcon. – The Birds of North America 660: 1–48.
- Wikman, M. 1983: Suomen muuttohaukkakannan muutoksista 1970–82. – Lintumies 18: 31–34.
- Wikman, M. 1990: Allikosta ojaan: Suomen muuttohaukat 1980-luvulla. – Lintumies 25: 54–58.
- Wikman, M. 1993: Muuttohaukka. – Teoksessa: Forsman, D. (toim.): Suomen haukat ja kotkat, s. 229–237. Kirjayhtymä, Rauma.
- Wikman, M. 1995: Uusi uljas tuleminen. Suomen muuttohaukat 1990–1994. – Linnut-lehti 30 (3): 21–23.
- von Wright, M. 1859: Finlands foglar, hufvudsakligen till deras drägter. Förä afdelningen. – Bidrag till Finlands naturkännedom, etnografi och statistik V. Helsinki.

Kirjoittajien osoitteet:

TO: Metsähallitus, Luontopalvelut
PL 8016
96101 Rovaniemi
PK: Vanha Myllylammentie 88,
02400 Kirkkonummi

Summary: The status of the Peregrine Falcon in Finland in 2006

The breeding population of the Peregrine Falcon might have been ca. 700 pairs in the 1940s, before the global crash due to DDT and other pesticides. Only 20–30 pairs were left in the early 1970s, after which the species recovered markedly, mostly thanks to restricted use of the harmful chemicals. The present population is 250–270 pairs, nesting almost exclusively in wet and open peatlands in the northern half of the country (fig. 1, 2). Only 20 pairs have nested in cliff ledges in northern Lapland in recent decades. In spite of the rapid continuous increase in the number of pairs (fig. 3), the breeding range has extended southwards slowly due to unknown reasons. In 1997–2006, on average 64 % of the controlled territories have been occupied by Peregrine Falcons (annually 59–71%, fig. 3). In 1997–2006 on average 45% of the nests were successful (33–54%) from year to year). In the same 10-year period, the mean number of big nestlings was 2,31 per successful nest (annually 2,12–2,65), and 1,62 per occupied territory (1,10–1,93).